

CZASOWNIK

Wiedzą o tym owieczki, wiedzą też barany, że czasownik oznacza czynności, zjawiska lub stany.

Czasownik informuje o:

- czynności (śpi, pracuje, idzie),
- stanach (śpi, , kwitnie),
- zjawiskach (pada).

Odpowiada na pytania:

co robi? co zrobili?

co się z kimś dzieje? co się z czymś dzieje?

Osobowe i nieosobowe formy czasownika

Czasowniki dzielimy na:

- osobowe formy – to czasowniki, w których można określić osobę wykonującą czynność (on czyta, ja idę, ty myjesz się),
- czasowniki nieosobowe – nie można określić osoby wykonującej czynność pływano, rozbito (charakterystyczna końcówka – **no**, - **to**) oraz pływają, rozbić, biec (charakterystyczna końcówka – **ć**, - **c**). Bezosobowe formy czasownika zakończone na – c, - ć nazywamy **bezokolicznikami**.

Jeżeli bezokolicznik kończy się:

- na - **ść**, **źć** wymawiamy tak samo – **ść** (gnieść, gryźć),
- w zakończeniach bezokoliczników piszemy -**ź**, jeżeli w formie osobowej wymienia się na – **z** lub – **ź** (gryźć - gryzę, znaleźć - znalazła, zawieźć – zawiozła),
- często popełniany błąd – piszemy mówimy : wziąć, wziął, wziąłem, wzięliśmy – bo wezmę, (nigdy: ~~wziąć, wzięłem, wzięliśmy~~)

Czasownik odmienia się przez

- osoby (ja, ty, on, ona, ono – my, wy, oni one)
- liczby (pojedyncza i mnoga).

Liczba pojedyncza			Liczba mnoga		
1. os.	Ja	Czytam	1. os.	my	Czytamy
2. os.	Ty	Czytasz	2. os.	wy	Czytacie
3. os.	on, ona, ono	Czyta	3. os.	oni, one	Czytają

- **rodzaje** - tylko w czasie przeszłym i przyszłym złożonym i w trybie przypuszczającym (ta wiadomość nie obowiązuje w klasie piątej)

Rozróżniamy: rodzaje

w liczbie pojedynczej - rodzaj męski, żeński, nijaki

w liczbie mnogiej - rodzaj męskoosobowy, niemęskoosobowy

- **czasy**

teraźniejszy - czytam - czynność odbywa się w tej chwili

- zapamiętaj i tak mów: umieją, rozumieją

przeszły - czytałem - czynności odbywały się w przeszłości

przyszły - czynność zostanie wykonana w przyszłości

- formy czasu przyszłego

- forma prosta - *zbuduję, pomaluję* - nie odmienia się przez rodzaje - (on, ona, ono - pomaluje, oni, one - pomalują),

•

- forma złożona - *będę budował, będę malował* - odmienia się przez rodzaje - (on - będzie budował, ona - będzie budowała, ono - będzie budowało, oni - będą budowali, one - będą budowały),

Czasownik może występować tylko w jednej formie czasu przyszłego; np. zbudować - zbuduję (tylko w formie prostej), budować - będę budował (tylko forma złożona).

W formie złożonej może występować bezokolicznik (on, ona, ono) będzie budować (one, one) będą budować. Formy złożone z bezokolicznikiem nie odmieniają się przez rodzaje.

- **tryby**

rozkazujący - siadaj,

orzekający - siadam,

przypuszczający - siadłbym (**trybie przypuszczającym nie odmieniamy czasowniki przez czasy**).

Odmiana w trybie rozkazującym

1 os. - *niech ja czytam!*

2 os. - *czytaj!*

3 os. - *niech on (ona, ono) czyta!*

1 os. - *my czytamy!*

2 os. - *wy czytacie!*

3 os. - *niech oni (one) czytają!*

Bardzo rzadko stosowana, częściej spotykana w zdaniach przeczących („Niech ja się nie denerwuję”,)

- **wyróżniamy aspekt** (postać) – (dokonane i niedokonane).

czasowniki niedokonane - nie wskazują, czy dana czynność została zakończona (jadł jabłko – ale nie wiadomo czy dokończył jedzenie czyli zjadł całe jabłko, może cześć zostawił, bo mu nie smakowało, uczył się – ale nie wiadomo czy się nauczył, np. odechciało mu się uczyć wszystkiego, bo było za dużo zadane lub miał inne ciekawsze zajęcie)

czasowniki dokonane – wskazują na czynność zakończoną (zjadł jabłko – jesteśmy pewni, że zjeździł całe jabłko samodzielnie, nic nie zostawił np. bratu, nauczył się – nauczył się wszystkiego od początku do końca, bo to pilny i wzorowy uczeń)

Osoby, liczby i rodzaje – czas przeszły – przykład:

Liczba pojedyncza

osoba		r. męski	r. żeński	r. nijaki
1	Ja	spiałem	spiałam
2	Ty	Spiałeś	spiałaś
3	on, ona, ono	spiał	spiała	spiało

Liczba mnoga

osoba		Męskoosobowe	Niemęskoosobowe
1	my	spaliśmy	spiałyśmy
2	wy	spaliście	spiałyście
3	oni one	Spali	spiały

Jeżeli w grupie wykonawców czynności są sami mężczyźni (chłopcy) lub przynajmniej jeden mężczyzna (chłopiec) używamy czasowników w rodzaju męskoosobowym (rodzice przyszli, kupili).

Gdy mówimy o grupie samych kobiet (dziewczynek) – używamy formy niemęskoosobowej (przyszły, kupiły).

Zasady pisowni czasownika

1. **- ę** – piszemy w czasownikach używanych w formie 1 osoby, liczby pojedynczej czasu teraźniejszego (ja piszę, idę, pracuję),
- a - piszemy w czasownikach używanych w 3 osobie, liczby mnogiej, czasu teraźniejszego (oni piszą, idą, pracują).

2. Mówimy:

- **(ja) szedłem, (ty) szedłeś** (nigdy: ~~szłem, szedłeś~~),
- **lubilem, lubiłeś, lubił, lubiliśmy, lubiliście, lubiliśmy, lubiliście** (nigdy: lubiałem, lubiałeś, lubiał), **lubilam, lubiłam** (nigdy: ~~lubiałam~~), przed literką *ł* lub *l* nie występują litery *a* oraz *e*
- **wziąć, wziął, wziąłem, wzięliśmy** – bo wezmę, (nigdy: ~~wziaść, wzięłem, wzięliśmy~~)
- **umiem, umieją, rozumieją** (nigdy: ~~umią, rozumią~~),

3. Pisownia cząstek – **bym, - byś, - by**

- -bym, - byś, -by – piszemy łącznie;
 - z osobowymi formami czasownika (przeczytałbym, przeczytalibyśmy),
 - kiedy łączą się ze spójnikami (żeby, gdyby, jeśli by, aby, czyżby, niechby),
- -bym, - byś, -by – piszemy rozdzielnie;
 - po bezokolicznikach (Pojechać byś nie mógł? Pracować byśmy musieli.),
 - z bezosobowymi formami czasownika zakończonymi na – no, - to (znaleziono by , wykonano by),
 - z wyrazami można, wolno, trzeba, warto (można by, wolno by, trzeba by, warto by).
 - przed czasownikiem, na przykład; (Chętnie **bym poszła** na saper.)

4. Pisownia – **nie**

Z czasownikiem (osobowymi formami czasownika, z bezokolicznikiem oraz nieosobową formą czasownika) partykułę „nie” zawsze piszemy oddzielnie.

5. Zakończenie bezokoliczników – **ść, - źć, - ź, - z**

- wymowa - zakończenia bezokoliczników – ść, - źć wymawiamy tak samo niezależnie od pisowni(-ść) – gnieść, gryźć,
- pisownia – w zakończeniach bezokoliczników piszemy **ź**, jeśli w formie osobowej występuje –z lub –ż (gry**ź**ć – gry**ż**ę, znale**ź**ć – znale**ż**ła, zawie**ź**ć – zawio**ż**ła),
- czasowniki wziął, wzięłam, wziąłem mają w bezokoliczniku formę **wziąć** (wziąść jest formą niepoprawną, acz często stosowaną)